

PARTEA GENERALĂ

TITLUL I. PRINCIPIILE ȘI LIMITELE APLICĂRII LEGII PROCESUALE PENALE

Capitolul I. Scurte considerații introductive

1. Sistemul procesual adversial și sistemul inchizitorial. Noul Cod de procedură penală, ca și cel anterior, a ales să enumere în titlul introductiv, intitulat „Principiile și limitele aplicării legii procesuale penale”, o serie de *reguli de bază ale procesului penal*. Deși profesorul Vintilă Dongoroz folosea în lucrările sale, pentru a desemna regulile de bază ale procesului penal, noțiunea de *principii fundamentale*, pentru a le deosebi de celelalte principii de rang inferior, se constată că în noul Cod de procedură penală nu se mai face această subliniere, folosindu-se pentru desemnarea regulilor de bază ale procesului penal denumirea simplă de *principii*. Trebuie subliniat însă că în titlul introductiv al Codului de procedură penală nu sunt enumerate toate principiile incidente în procesul penal, ci doar cele fundamentale, cu răsfrângere asupra tuturor fazelor acestuia. Cele mai multe dintre ele coincid cu principiile fundamentale enumerate de Codul de procedură penală anterior în Titlul I, intitulat „Regulile de bază și acțiunile în procesul penal”. Pe lângă această schimbare a denumirii, din reguli de bază în principii, regăsim în noul cod și o serie de principii noi, în timp ce altele, care se găseau în vechiul cod, nu mai sunt consacrate explicit. Acest lucru exprimă o schimbare de concepție a legiuitorului cu privire la modul în care a înțeles să reglementeze regulile procesului penal, fapt ce se va reflecta în modificarea multor dispoziții din Codul de procedură penală.

Totodată, modificarea în discuție pare a veni să soluționeze controversa ivită în doctrină cu privire la *sistemul principiilor procesuale penale*. Într-o opinie, se susține că sistemul principiilor procesului penal român trebuie considerat cel pe care l-a consacrat în mod explicit legiuitorul în dispozițiile codului, iar într-o altă opinie, se apreciază că doctrina poate extrage și alte principii din conținutul Codului de procedură penală, chiar dacă acestea nu au fost menționate în partea introductivă. Modificările aduse textelor ce consacră principiile procesului penal, unele intervenite chiar în timpul cât a fost în vigoare Codul de procedură penală din 1968, precum și diferențele majore dintre opiniile exprimate de doctrină în lucrările de specialitate cu privire la numărul și conținutul acestora par să dea dreptate opiniei potrivit căreia principiile procesului penal consacrate de Codul de procedură penală *nu sunt limitative*. De altfel, din acest motiv, nici nu sunt prea multe sisteme în care să fie enumerate principiile fundamentale ale procesului penal într-un titlu introductiv, așa cum se procedează în legislația noastră. În plus, jurisprudența extrem de variată a Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și actele normative ale Uniunii Europene obligă sistemele procesuale la o deschidere permanentă spre noi reguli, unele chiar cu valență de principii. Există însă și un revers

al medaliei, deoarece acest lucru poate genera o oarecare incertitudine în practica judiciară, întrucât schimbările intervenite în regulile de desfășurare a procesului penal sunt în general greu asimilabile, mai ales dacă ele sunt străine de concepția generală a sistemului.

Noul Cod de procedură penală a făcut însă unele modificări în conținutul principiilor fundamentale ale procesului penal român. O parte din rațiunile pentru care au fost efectuate aceste schimbări sunt enunțate în „Expunerea de motive” care a precedat adoptarea noului cod. Deși unele dintre ele au fost impuse de necesitatea adoptării principiilor rezultate din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, fraza-cheie din Expunerea de motive care justifică cele mai multe dintre aceste modificări este cea în care se subliniază că *„proiectul noului Cod de procedură penală își păstrează caracterul predominant continental european, dar, ca noutate, introduce multe elemente de tip adversarial, adaptate corespunzător la propriul nostru sistem legislativ”*.

Din acest motiv, este necesară o expunere mai detaliată a *diferențelor dintre cele două sisteme procesuale*, pentru a înțelege rațiunea modificărilor aduse la multe dintre principiile fundamentale în noul Cod de procedură penală. Nu se poate înțelege pe deplin un sistem procesual decât dacă se face în mod repetat referire la caracteristicile celui alt sistem, pentru că de cele mai multe ori ele sunt opuse. Evoluția istorică a acestora a fost diferită, filosofia ce a stat la baza lor este diferită, mentalitățile celor care aplică și celor cărora li se aplică legea de procedură penală sunt diferite, chiar dacă în ultimul timp a avut loc o apropiere a celor două sisteme procesuale, manifestată inclusiv prin preluarea unor instituții dintr-un sistem procesual în altul. Un rol deosebit în apropierea acestora l-a avut Curtea Europeană a Drepturilor Omului, care a trebuit să facă o analiză a diferitelor sisteme de drept aparținând statelor semnatare ale Convenției și a pronunțat hotărâri care au impus, de multe ori, adoptarea unor concepte specifice unui sistem procesual sau ale celui alt. Chiar dacă Curtea Europeană a subliniat deseori că face o examinare a sistemelor procesuale naționale doar din prisma respectării drepturilor fundamentale recunoscute de Convenție, fără a o interesa ce tip de sistem procesual a adoptat fiecare stat, nu se poate nega faptul că noțiuni cum sunt, de pildă, proces echitabil (*„fair trial”*) sau dubiu rezonabil (*„reasonable doubt”*), impuse și dezvoltate de jurisprudența Curții, sunt preluate din sistemul procesual adversarial.

Deși în prezent este preferabilă folosirea denumirii de „sistem continental european” pentru cel căruia îi aparține și legislația noastră, trebuie menționat că acesta este numit în multe lucrări de specialitate ca fiind un „sistem de sorginte inchiizitorială”, chiar dacă numeroasele elemente preluate din sistemul adversarial l-au depărtat mult de forma istorică a sistemului inchiizitorial. Însă, ca o concepție generală, sistemul continental are la bază, într-adevăr, un lucru esențial moștenit de la sistemul inchiizitorial, anume *principiul aflării adevărului real sau obiectiv*. De aceea, multe dintre dispozițiile legale pe care le regăsim în legislațiile procesuale penale continentale, implicit în legislația noastră, poartă amprenta sistemului inchiizitorial. Din acest motiv, în abordarea diferențelor dintre cele două sisteme, este folosită deseori și denumirea de sistem inchiizitorial, pentru că aceasta reflectă mai exact trăsăturile originare, care sunt analizate în opoziție cu cele ale sistemului adversarial.

Din punct de vedere istoric, *sistemul adversarial* este cel care a apărut primul, deoarece era mai potrivit cu societățile arhaice, în care puterea în stat nu era una centralizată. Îl regăsim în perioada Republicii romane și în cetățile grecești. În cadrul acestor societăți, comiterea unui delict reprezenta în principal o chestiune privată, nefiind făcută o

diferență între drept public și drept privat. De aici viziunea contractualistă, care persistă și în prezent în sistemul adversial, inclusiv cu privire la ceea ce noi denumim răspunderea penală pentru săvârșirea unor infracțiuni. Statul poate încheia înțelegeri cu infractorul, stabilind forme de răspundere penală reciproc avantajoase sau chiar impunitatea, deoarece scopul pedepsei este acela de a apăra societatea de pericole (*viziune utilitaristă*). Pragmatismul anglo-saxon își pune amprenta inclusiv în acest domeniu, care pentru sistemul continental nu suportă, în principal, niciun fel de tranzacționare. Dacă statul poate obține cu cheltuieli mai reduse un rezultat satisfăcător, poate face infractorului o ofertă reciproc avantajoasă cu privire la infracțiunea pe care o va reține în sarcina acestuia, pedeapsa pe care i-o va aplica sau modalitatea de executare a ei, iar dacă infractorul poate, de pildă, să furnizeze o declarație importantă pentru obținerea unei condamnări a unei alte persoane, îi poate oferi acestuia chiar impunitatea pentru infracțiunea săvârșită. Toate acestea sunt posibile dacă se obține cel mai bun rezultat posibil pentru societate, dar, totodată, și pentru infractor. Astfel, se poate înțelege mai ușor spiritul unor instituții noi introduse în noul Cod de procedură penală, cum ar fi *principiul oportunității urmăririi penale*, *judecata în cazul recunoașterii învinuirii* sau *acordul de recunoaștere a vinovăției*.

Sistemul adversial este considerat de unii autori ca fiind mult mai protectiv pentru drepturile omului, deoarece pune individul pe picior de egalitate cu statul, fapt ce poate fi explicat prin momentul istoric al apariției sale, anume atunci când puterea statală nu era una centralizată. Pe de altă parte, sistemul este de natură să creeze o diferențiere nejustificată între indivizi, având în vedere că aceștia beneficiază de mijloace diferite pentru a-și apăra interesele în confruntarea cu statul.

Sistemul inchișitorial a apărut după ce puterea statului a dobândit o centralizare, fiind întâlnit după ce Roma antică a trecut de la republică la imperiu, precum și în epoca feudală, după consolidarea puterii Bisericii Catolice. În cadrul acestor societăți, crima nu mai reprezenta doar o afacere privată, ci ea interesa societatea în ansamblu, întreaga comunitate, în timp ce litigiile civile rămân în continuare chestiuni private. Se face astfel o diferențiere între dreptul public și dreptul privat, iar dacă pentru acesta din urmă rămâne posibilitatea tranzacționării litigiilor prin voința părților interesate, în materie penală nu este posibil acest lucru, deoarece răul făcut societății trebuie răscumpărat prin pedepsirea făptuitorului (*viziune idealistă*). Adagiul *fiat iustitia, pereat mundus* se referă la o astfel de abordare idealistă a dreptății, care trebuie să fie mai prețioasă chiar decât întreaga lume. Nu este admisă nicio tranzacționare a acestui litigiu între stat și infractor, ci pedeapsa aplicată trebuie să reflecte exact gravitatea răului produs societății. Sistemul inchișitorial este considerat ca fiind unul în care prevalează interesul general al societății, iar nu cel al persoanei. Pe de altă parte, spre deosebire de sistemul adversial, el reflectă mai bine principiul egalității cetățenilor în fața legii, deoarece rezultatul procesului nu depinde prea mult de posibilitățile acuzatului de a se angaja în confruntarea cu acuzarea.

Este cunoscut că, în istorie, orice excese făcute într-un anumit sens au generat ulterior, ca un efect de pendulă, alte excese în sensul opus. Astfel că este posibil ca, după o perioadă în care se pune accent deosebit pe protejarea drepturilor individului în detrimentul apărării societății, să urmeze o perioadă de revenire a statului autoritar. În țările cu tradiție în afirmarea drepturilor individului se face din ce în ce mai simțită ingerința statului în viața privată pentru reprimarea terorismului internațional. De aceea, probabil că cel mai adecvat sistem procesual ar fi unul în care se analizează cu luciditate avantajele și dezavantajele fiecărui sistem în parte și se caută menținerea unui echilibru

între protejarea drepturilor individuale ale acuzatului și protejarea interesului general al societății de a menține ordinea publică, prin tragerea la răspundere penală a tuturor persoanelor care au săvârșit infracțiuni și aplicarea unor sancțiuni just individualizate.

2. Normele de procedură penală și scopul acestora. În locul unui text referitor la scopul procesului penal, noul Cod de procedură penală a adoptat în art. 1 un text privind normele de procedură penală și scopul acestora. Sunt definite în alin. (1) normele de procedură penală, iar în alin. (2) este enunțat scopul acestor norme, care constă în „(...) asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesuală penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte”. Modificarea urmărește să întărească principiul legalității, enunțat în art. 2 NCPP, și să definească importanța și rolul normelor de procedură penală în desfășurarea procesului penal.

Nemaifiind vorba de scopul procesului penal, care privește organele judiciare și părțile, ci de normele legale, a căror adoptare este atributul legiuitorului, s-ar putea susține că textul nu mai are un caracter de principiu, care să se răsfrângă asupra întregului proces penal, ci ar trebui să constituie un reper doar pentru legiuitor, în momentul adoptării normelor de procedură penală. Cu toate acestea, prin faptul că se enunță încă de la început ce se urmărește prin adoptarea normelor procesuale penale, textul de la art. 1 alin. (2) poate constitui un îndreptar și pentru aplicarea normelor de procedură penală în spiritul lor, în momentul în care nu rezultă cu claritate din conținutul normei care a fost voința legiuitorului. Astfel, ar rezulta din acest text două idei de bază urmărite de legiuitor în noul Cod de procedură penală, respectiv *exercitarea eficientă a atribuțiilor organelor judiciare*, pe de o parte, și *garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal*, pe de altă parte. Din modul de formulare a textului reiese chiar că eficientizarea activității organelor judiciare ar fi principalul scop al normelor de procedură penală, cu precizarea că aceasta ar trebui să se facă cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal.

De altfel, acest obiectiv este enunțat și în Expunerea de motive a noului Cod de procedură penală, unde se arată că „Dispozițiile proiectului noului Cod de procedură penală urmăresc să răspundă unor cerințe actuale, precum accelerarea duratei procedurilor penale, simplificarea acestora și crearea unei jurisprudențe unitare, în acord cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului”.

Capitolul al II-lea. Principiile fundamentale ale procesului penal român

REGLEMENTARE

Art. 1. Normele de procedură penală și scopul acestora. (1) Normele de procedură penală reglementează desfășurarea procesului penal și a altor proceduri judiciare în legătură cu o cauză penală.

(2)^[1] Normele de procedură penală urmăresc asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte.

Art. 2. Legalitatea procesului penal. Procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege.

Art. 3. Separarea funcțiilor judiciare. (1) În procesul penal se exercită următoarele funcții judiciare:

- a) funcția de urmărire penală;
- b) funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală;
- c)^[2] funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată;
- d) funcția de judecată.

(2) Funcțiile judiciare se exercită din oficiu, în afară de cazul când, prin lege, se dispune altfel.

(3)^[3] În desfășurarea aceluiași proces penal, exercitarea unei funcții judiciare este incompatibilă cu exercitarea unei alte funcții judiciare, cu excepția celei prevăzute la alin. (1) lit. c), care este compatibilă cu funcția de judecată.

(4) În exercitarea funcției de urmărire penală, procurorul și organele de cercetare penală strâng probele necesare pentru a se constata dacă există sau nu temeiuri de trimitere în judecată.

(5) Asupra actelor și măsurilor din cadrul urmăririi penale, care restrâng drepturile și libertățile fundamentale ale persoanei, dispune judecătorul desemnat cu atribuții în acest sens, cu excepția cazurilor prevăzute de lege.

(6)^[4] Asupra legalității actului de trimitere în judecată și probelor pe care se bazează acesta, precum și asupra legalității soluțiilor de netrimiteri în judecată se pronunță judecătorul de cameră preliminară, în condițiile legii.

(7) Judecata se realizează de către instanță, în complete legal constituite.

Art. 4. Presumpția de nevinovăție. (1) Orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă.

(2) După administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului.

Art. 5. Aflarea adevărului. (1) Organele judiciare au obligația de a asigura, pe bază de probe, aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana suspectului sau inculpatului.

(2) Organele de urmărire penală au obligația de a strânge și de a administra probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau inculpatului. Respingerea sau neconsemnarea cu rea-credință a probelor propuse în favoarea suspectului sau inculpatului se sancționează conform dispozițiilor prezentului cod.

Art. 6. Ne bis in idem. Nicio persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică.

Art. 7. Obligatorietatea punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale. (1) Procurorul este obligat să pună în mișcare și să exercite acțiunea penală din oficiu atunci când există probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni și nu există vreo cauză legală de împiedicare, alta decât cele prevăzute la alin. (2) și (3).

^[1] Alin. (2) al art. 1 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 102 pct. 1 din Legea nr. 255/2013 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală și pentru modificarea și completarea unor acte normative care cuprind dispoziții procesual penale (M. Of. nr. 515 din 14 august 2013).

^[2] Lit. c) de la alin. (1) al art. 3 este reprodusă astfel cum a fost modificată prin art. 102 pct. 2 din Legea nr. 255/2013.

^[3] Alin. (3) al art. 3 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 102 pct. 2 din Legea nr. 255/2013.

^[4] Alin. (6) al art. 3 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 102 pct. 2 din Legea nr. 255/2013.

(2) În cazurile și în condițiile prevăzute expres de lege, procurorul poate renunța la exercitarea acțiunii penale dacă, în raport cu elementele concrete ale cauzei, nu există un interes public în realizarea obiectului acesteia.

(3) În cazurile prevăzute expres de lege, procurorul pune în mișcare și exercită acțiunea penală după introducerea plângerii prealabile a persoanei vătămate sau după obținerea autorizării ori sesizării organului competent sau după îndeplinirea unei alte condiții prevăzută de lege.

Art. 8. Caracterul echitabil și termenul rezonabil al procesului penal. Organele judiciare au obligația de a desfășura urmărirea penală și judecata cu respectarea garanțiilor procesuale și a drepturilor părților și ale subiecților procesuali, astfel încât să fie constatate la timp și în mod complet faptele care constituie infracțiuni, nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală, iar orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit legii, într-un termen rezonabil.

Art. 9. Dreptul la libertate și siguranță. (1) În cursul procesului penal este garantat dreptul oricărei persoane la libertate și siguranță.

(2) Orice măsură privativă sau restrictivă de libertate se dispune în mod excepțional și doar în cazurile și în condițiile prevăzute de lege.

(3) Orice persoană arestată are dreptul de a fi informată în cel mai scurt timp și într-o limbă pe care o înțelege asupra motivelor arestării sale și are dreptul de a formula contestație împotriva dispunerii măsurii.

(4) Atunci când se constată că o măsură privativă sau restrictivă de libertate a fost dispusă în mod nelegal, organele judiciare competente au obligația de a dispune revocarea măsurii și, după caz, punerea în libertate a celui reținut sau arestat.

(5) Orice persoană față de care s-a dispus în mod nelegal, în cursul procesului penal, o măsură privativă de libertate are dreptul la repararea pagubei suferite, în condițiile prevăzute de lege.

Art. 10. Dreptul la apărare. (1) Părțile și subiecții procesuali principali au dreptul de a se apăra ei înșiși sau de a fi asistați de avocat.

(2) Părțile, subiecții procesuali principali și avocatul au dreptul să beneficieze de timpul și înlesnirile necesare pregătirii apărării.

(3)^[1] Suspectul are dreptul de a fi informat de îndată și înainte de a fi ascultat despre fapta pentru care se efectuează urmărirea penală și încadrarea juridică a acesteia. Inculpatul are dreptul de a fi informat de îndată despre fapta pentru care s-a pus în mișcare acțiunea penală împotriva lui și încadrarea juridică a acesteia.

(4) Înainte de a fi ascuțat, suspectului și inculpatului trebuie să li se pună în vedere că au dreptul de a nu face nicio declarație.

(5) Organele judiciare au obligația de a asigura exercitarea deplină și efectivă a dreptului la apărare de către părți și subiecții procesuali principali în tot cursul procesului penal.

(6) Dreptul la apărare trebuie exercitat cu bună-credință, potrivit scopului pentru care a fost recunoscut de lege.

Art. 11. Respectarea demnității umane și a vieții private. (1) Orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau de judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane.

(2) Respectarea vieții private, a inviolabilității domiciliului și a secretului corespondenței sunt garantate. Restrângerea exercitării acestor drepturi nu este admisă decât în condițiile legii și dacă aceasta este necesară într-o societate democratică.

Art. 12. Limba oficială și dreptul la interpret. (1) Limba oficială în procesul penal este limba română.

(2) Cetățenii români aparținând minorităților naționale au dreptul să se exprime în limba maternă în fața instanțelor de judecată, actele procedurale întocmindu-se în limba română.

(3)^[2] Părților și subiecților procesuali care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de piesele dosarului, de a vorbi, precum și de a pune concluzii în instanță, prin interpret. În cazurile în care asistența

^[1] Alin. (3) al art. 10 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 102 pct. 3 din Legea nr. 255/2013.

^[2] Alin. (3) al art. 12 este reprodus astfel cum a fost modificat prin art. 102 pct. 4 din Legea nr. 255/2013.

juridică este obligatorie, suspectului sau inculpatului i se asigură în mod gratuit posibilitatea de a comunica, prin interpret, cu avocatul în vederea pregătirii audierii, a introducerii unei căi de atac sau a oricărei altei cereri ce ține de soluționarea cauzei.

(4) În cadrul procedurilor judiciare se folosesc interpreți autorizați, potrivit legii. Sunt incluși în categoria interpreților și traducătorii autorizați, potrivit legii.

COMENTARIU

3. Principiul legalității. Se constată o ușoară modificare a textului care consacră acest principiu față de cel din art. 2 alin. (1) CPP 1968, care prevedea că „Procesul penal se desfășoară atât în cursul urmăririi penale cât și în cursul judecății, potrivit dispozițiilor prevăzute de lege”. Formularea din noul cod este mai exactă, deoarece *extinde incidența principiului legalității la toate fazele procesului penal*, nu doar la fazele de urmărire penală și de judecată. Acest principiu caracterizează deopotrivă și fazele de cameră preliminară și de executare a hotărârilor judecătorești, fiind deci bine-venită rectificarea textului legal. De asemenea, noul cod nu mai reglementează în același articol cu principiul legalității și oficialitatea procesului penal, ci consacră acest din urmă principiu în textul de la art. 7, cu o denumire și o formulare distincte (obligativitatea punerii în mișcare și a exercitării acțiunii penale).

Pentru a înțelege rațiunea acestei din urmă modificări, trebuie precizat că principiul legalității procesului penal, deși în prezent are un conținut clar stabilit, nu a fost înțeles tot timpul ca un principiu referitor la desfășurarea procesului penal potrivit dispozițiilor legale care reglementează această activitate. Au fost autori care au înțeles prin principiul legalității regula potrivit căreia organul însărcinat cu funcțiunea publică a valorificării pretențiunii punitive a statului este obligat să o valorifice, adică să promoveze acțiunea penală, *ori de câte ori există condițiile legale necesare* pentru aceasta și independent de orice considerațiuni de oportunitate^[1]. În această viziune, principiul legalității este derivat din principiul oficialității și obligativității și reprezintă opusul principiului oportunității, potrivit căruia Ministerul Public are latitudinea sau discreționalitatea de a pune sau nu în mișcare acțiunea penală sau chiar de a renunța la aceasta până la o anumită fază a procesului penal, pe considerente de oportunitate (interes politic, caracterul ușor al infracțiunii, producerea unor agitații dăunătoare liniștii sociale etc.). Susținătorul acestei opinii recunoaște că alți autori înțeleg principiul legalității în sensul literal și tradițional juridic, adică în sensul că pretențiunea punitivă a statului nu se poate realiza decât în condițiile și formele prescrite de lege, dar consideră că nu se poate confunda „legalitatea” în accepțiunea uzuală, ca opusă „ilegalității”.

Se constată că, în această opinie, principiul legalității *s-ar reduce doar la faza de debut a acțiunii penale*, în sensul că, dacă ar fi întrunite condițiile prevăzute de lege pentru punerea în mișcare a acțiunii penale, organul judiciar ar trebui să acționeze potrivit legii și să promoveze această acțiune, neavând posibilitatea să ignore dispozițiile legale care îl obligă la aceasta și să aprecieze că nu este oportun acest lucru. Opinia nu este lipsită de fundament, pentru că între legalitate și oficialitate există o oarecare legătură, fapt ce l-a determinat pe legiuitorul vechiului Cod de procedură penală să le reglementeze în același articol, respectiv în art. 2 CPP 1968.

^[1] T. Pop, Drept procesual penal, vol. I, Partea introductivă, Tipografia Națională S.A., Cluj, 1946, p. 302; R. Merle, A. Vitu, Procédure pénale, 1979, p. 339 și urm., *apud* Gr.Gr. Theodoru, Tratat de Drept procesual penal, Ed. Hamangiu, București, 2007, p. 75.

În mod tradițional, principiul legalității a apărut în sistemele de sorginte inchizitorială, respectiv în sistemul procesual penal francez, fiind adoptat după Revoluția de la 1789. Primul Cod de procedură penală care a transpus ideile iluministe promovate de Revoluția franceză a fost Codul napoleonian de la 1808. Acesta venea după o perioadă considerată obscură, în care abuzurile săvârșite de organele de instrucție împotriva persoanelor erau cauzate de lipsa unor legi care să prevadă în mod clar care sunt faptele incriminate de legea penală și care sunt regulile după care trebuie să se desfășoare activitatea organelor judiciare de tragere la răspundere penală a persoanelor vinovate de săvârșirea acestor fapte. La nivel teoretic, principiul legalității a fost un câștig pentru umanitate, atât sub aspectul dreptului material, cât și sub aspectul dreptului procesual.

În idealismul ce caracteriza perioada iluministă, *principiul oficialității era intim legat de principiul legalității*, deoarece supremația legii, proclamată de noua ideologie, presupunea și organe apte să o impună, indiferent de atitudinea persoanelor implicate în procesul penal. Dacă aplicarea legii ar fi fost lăsată la latitudinea persoanelor particulare, ar fi fost știrbită autoritatea principiilor legalității și egalității cetățenilor în fața legii, care erau considerate atât de importante de ideologia iluministă.

Sancțiunile încălcării principiului legalității procesului penal sunt mai multe. Prima și cea mai importantă este *nulitatea* actelor procesuale și procedurale întocmite cu încălcarea acestui principiu. Actualul Cod de procedură penală a introdus o nouă sancțiune în materia probelor, respectiv *excluderea probelor nelegal sau neloial administrate*, care este însă subsumată tot sancțiunii nulității. În sfârșit, nerespectarea dispozițiilor legale ce reglementează desfășurarea procesului penal poate atrage aplicarea unor *amenzi judiciare* sau chiar *răspunderea penală* a persoanelor vinovate de aceste încălcări.

În ceea ce privește *raportul dintre principiul legalității și principiul aflării adevărului*, acesta este unul extrem de interesant. Sunt cazuri în care principiul legalității primează față de principiul aflării adevărului (de exemplu, în cazul excluderii probelor principale și derivate obținute prin tortură), dar sunt și situații în care principiul aflării adevărului primează față de legalitate (de exemplu, în cazul regimului nulităților relative). O hotărâre judecătorească poate fi legală, adică în adoptarea ei să fi fost respectată legea procesuală penală, dar să nu fie temeinică, adică să nu reflecte adevărul. Se impune a fi expusă în acest context opinia exprimată în doctrină în perioada interbelică, în sensul că „Sunt cazuri în cari, deși o hotărâre judecătorească poate fi anulată dimpreună cu toate actele ce au premers-o, totuși să nu fie vorba de nulitatea vreunui act de procedură. Aceasta se produce atunci când s-a comis vreo violațiune de ordin extra-procedural, nesocotindu-se o dispozițiune de drept substanțial. De exemplu: faptul incriminat nu întrunea elementele vreunei infracțiuni, sau acțiunea publică fusese stinsă prin prescripțiune, amnestii, ori moarte, sau pedeapsa pronunțată este neconformă cu legea, ori instanța care a judecat nu avea acest drept (incompetința). În toate aceste cazuri niciun act procedural nu este izbit de nulitate, fiindcă formele procedurale au fost respectate, dar hotărârea este viciată din punct de vedere al fondului pricinii penale sau a competenței instanței în raport cu acest fond. De aceia în aceste cazuri nu se constată o nulitate – termenul *nulități de fond* este o formulă eronată –, ci se anulează o hotărâre pentru violarea legii”^[1].

O situație de *excepție de la principiul legalității procesuale* o reprezintă aplicarea legii procesuale penale prin *analogie* sau pe cale de *supliment analogic*. Spre deosebire de

^[1] V. Dongoroz, în I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. IV, *Procedură penală*, edițiunea a doua a Cursului de drept și procedură penală, revăzut și complectat, Tipografia „Curierul Judiciar”, București, 1924, p. 485.

dreptul substanțial, în dreptul procesual penal este admisă întotdeauna aplicarea legii prin analogie sau pe cale de supliment analogic, deoarece procesul penal nu poate fi oprit pe motiv că legea de procedură penală nu prevede regula de urmat, într-o anumită împrejurare nereglementată^[1].

Înalta Curte de Casație și Justiție a constatat, într-o decizie de speță^[2], că în mod întemeiat instanța de apel a pronunțat achitarea inculpaților pentru săvârșirea infracțiunii de trafic de droguri de mare risc, întrucât probele administrate în cauză nu fac dovada evidentă și fără posibilitate de controversă a săvârșirii vreunei fapte penale de către aceștia; mai mult decât atât, probele esențiale stabilirii adevărului în cauză au fost obținute prin mijloace care înfrâng legea, viciind până la anulare conținutul și forța probantă a acestora. Convorbirea telefonică dintre inculpat și o altă persoană nu poate constitui un mijloc de probă legal obținut, întrucât în cauză nu a existat autorizare de interceptare și înregistrare emisă în condițiile art. 91¹ alin. (1) sau art. 91² alin. (2) și (3) CPP (din 1968 – n.n.), iar conținutul său nu a fost redat și certificat în mod legal, în conformitate cu textele de lege arătate. Această situație este confirmată și de Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, Direcția de Investigare a Infracțiunilor de Criminalitate Organizată și Terorism, prin adresă. Invocarea acordului dat de inculpat pentru a i se asculta convorbirea – în condițiile în care acesta avea calitatea de învinuit reținut, aflat la dispoziția organelor de urmărire penală, aparatul telefonic de pe care s-a efectuat convorbirea nu îi aparține, iar utilizatorul acestui aparat și numărul de telefon nu sunt consemnate în conținutul procesului-verbal –, chiar dacă ar constitui o chestiune reală, nu are acoperirea legală, cerută de lege, pentru a fi considerată o probă obținută în afara oricărei bănuieli de constrângere, în condițiile incriminate de dispozițiile art. 68 alin. (2) CPP (din 1968 – n.n.). La aceasta se adaugă poziția procesuală oscilantă a inculpatului, ale cărei relatări cu privire la modul în care a ajuns să poarte această discuție telefonică se situează pe poziții contrare, când asumându-și inițiativa apelului, când afirmând că a fost pus să sune.

Pe de altă parte, în conținutul procesului-verbal întocmit cu această ocazie, prezența martorei (concubina inculpatului) nu este consemnată, astfel că relatările ei despre existența unui fapt care, chiar real fiind, s-a desfășurat în condiții de ilegalitate nu pot să îi confere acestuia legitimitate și credibilitate, cu atât mai mult cu cât actul constator al evenimentului nu face nicio mențiune despre această persoană, calitatea în care a asistat, intervalul orar în care a fost prezentă.

Cât privește activitățile care au condus la descoperirea a 14 doze de heroină aflate într-un șervețel pe acoperișul magaziei din curtea imobilului unde locuia inculpatul, droguri pretins aduse de alți inculpați în vederea realizării tranzacției presupus perfectate în cadrul convorbirii telefonice mai sus analizate, Înalta Curte de Casație și Justiție a constatat că lipsa unei autorizații legale de percheziție în imobilul respectiv este un fapt cert și necontestat. Și în această împrejurare, organele de urmărire penală au invocat existența unui acord din partea unui locatar al imobilului, acord care nu poate suplini însă lipsa dispoziției judecătorului, conform art. 100 alin. (3) CPP (din 1968 – n.n.).

4. Separarea funcțiilor judiciare. În art. 3 NCPP este consacrat un principiu nou al procesului penal, care *nu își are corespondent în vechiul cod*, respectiv principiul separării funcțiilor judiciare. Acest principiu era abordat în doctrină, însă viziunea era diferită de

^[1] A se vedea C. Ghigheci, *Principiile procesului penal în noul Cod de procedură penală*, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 42-43.

^[2] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 275 din 27 ianuarie 2010, www.scj.ro.

cea din noul cod, deoarece se făcea distincție între funcțiile procesuale de acuzare, de apărare și de judecată. Principala noutate adusă de principiul separării funcțiilor judiciare în noul Cod de procedură penală constă în aceea că el *are în vedere doar organele judiciare* care au competențe în procesul penal, neavând în vedere și pe inculpat sau persoanele vătămate. Astfel, s-a considerat că separarea funcțiilor judiciare presupune separarea activităților îndeplinite de organele de cercetare penală, procuror, judecătorul de drepturi și libertăți, judecătorul de cameră preliminară și instanța de judecată. În acest mod, noul Cod de procedură penală s-a depărtat de concepția vechiului cod, care reglementa doar activitatea organelor de urmărire penală și a instanței de judecată, dar nu a mers până la capăt cu separarea clară între cele trei funcții procesuale principale, respectiv *funcția de judecată, funcția de acuzare și funcția de apărare*. Această separare ar fi fost una de substanță, deoarece ar fi consacrat o situație existentă în fapt și, în același timp, ar fi reglementat un principiu fundamental din sistemul adversarial, care a stat la baza reglementărilor moderne ale fazei de judecată, inclusiv în sistemele continentale. Totodată, reglementarea principiului separării funcțiilor procesuale în acest mod ar fi acordat importanța cuvenită funcției de apărare în cadrul unui proces penal modern, ridicând-o la nivelul funcției corelative de acuzare. Prin menținerea acestei situații confuze cu privire la separarea celor trei funcții procesuale (de judecată, de acuzare și de apărare), se perpetuează incertitudinea din vechiul Cod de procedură penală cu privire la rolul procurorului în faza de judecată, dar și cu privire la interesele contrare pe care le au procurorul și inculpatul în cadrul fazei de judecată a procesului penal.

Explicațiile pentru care legiuitorul noului Cod de procedură penală a optat să nu reglementeze explicit principiul separării celor trei funcții procesuale – de judecată, de acuzare și de apărare – pot fi multiple. În primul rând, așa cum am arătat anterior, codul *nu consacră un principiu al acuzării în adevăratul sens al cuvântului*, deoarece procurorul nu își poate retrage acuzația după sesizarea instanței de judecată, astfel încât, în lipsa acuzației, să nu fie posibilă continuarea procesului penal. Aceasta ar fi fost o consecință firească a principiului separării funcției de acuzare și de judecată, așa cum este ea consacrată în sistemele de sorginte adversarială, unde își are originea această regulă. Se pare că, deși noul Cod de procedură penală a preluat mai multe elemente de drept adversarial, inclusiv principiul oportunității urmăririi penale (într-o formă limitată), elementele de tip inchizitorial au cântărit mai mult în această opțiune. Or, continuarea judecății chiar și în lipsa unei susțineri a funcției acuzării de către organul care o exercită este un element de natură inchizitorială.

De asemenea, deși noul cod reglementează ca principiu fundamental dreptul la apărare al părților și al subiecților procesuali principali, *nu a reglementat distinct o funcție de apărare pe care ar trebui să o exercite inculpatul*, deoarece s-a menținut principiul fundamental de sorginte inchizitorială al aflării adevărului, prin obligația organelor de urmărire penală de a administra probe atât în favoarea, cât și în defavoarea suspectului sau inculpatului (art. 5 NCPP). Or, această regulă este incompatibilă cu existența unei funcții specializate a apărării, care să fie exercitată doar de către inculpat, personal sau prin avocat. Ea este mai degrabă o caracteristică a unui sistem inchizitorial, care nu cunoaște principiul separării funcțiilor procesuale.

Așadar, chiar dacă nu aceasta este concepția tradițională în legătură cu principiul separării funcțiilor judiciare, noul cod consacră în art. 3 alin. (1) următoarele *funcții judiciare*: funcția de urmărire penală, funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală, funcția de verificare a legalității

trimiterii ori netrimiterii în judecată și funcția de judecată. Cum principiul separării funcțiilor judiciare presupune ca fiecare dintre ele să fie exercitată de un organ diferit, potrivit art. 3 alin. (4)-(7) NCPP, funcția de urmărire penală este exercitată de procuror și de organele de cercetare penală, funcția de dispoziție asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei în faza de urmărire penală este exercitată de judecătorul de drepturi și libertăți, funcția de verificare a legalității trimiterii ori netrimiterii în judecată este exercitată de judecătorul de cameră preliminară și funcția de judecată se realizează de către instanța de judecată.

În forma inițială a Codului de procedură penală se instituia o incompatibilitate a exercitării de către același judecător a funcțiilor specifice judecătorului de drepturi și libertăți, judecătorului de cameră preliminară și instanței de judecată, în aceeași cauză. În prezent, potrivit art. 346 alin. (7) NCPP, judecătorul de cameră preliminară care a dispus începerea judecării exercită funcția de judecată în cauză. Analizând o excepție de neconstituționalitate ridicată cu privire la această prevedere, Curtea Constituțională a României a statuat că, „în ce privește posibilitatea judecătorului de cameră preliminară competent să se pronunțe asupra legalității trimiterii în judecată de a exercita, potrivit art. 346 alin. (7) din Codul de procedură penală, și funcția de judecată în cauză, Curtea constată că o astfel de competență nu este de natură a afecta dispozițiile constituționale referitoare la dreptul la un proces echitabil, deoarece, dimpotrivă, este în interesul înfăptuirii actului de justiție ca același judecător care a verificat atât competența și legalitatea sesizării, cât și legalitatea administrării probelor și a efectuării actelor de către organele de urmărire penală să se pronunțe și pe fondul cauzei. De altfel, o soluție contrară celei criticate de autorul excepției ar fi fost de natură să afecteze deplina realizare a funcției de judecată, prin aceea că judecătorul fondului ar fi privat de posibilitatea – esențială în buna administrare a cauzei – de a aprecia el însuși asupra legalității urmăririi penale și a administrării probelor și de a decide asupra întregului material probator pe care își va întemeia soluția”^[1].

Este însă incompatibilă exercitarea funcției specifice judecătorului de drepturi și libertăți cu celelalte funcții judiciare, având în vedere dispozițiile art. 3 alin. (3) și art. 64 alin. (4) NCPP.

Problema incompatibilității exercitării diferitelor funcții judiciare în aceeași cauză s-a pus în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în special cu privire la *imparțialitatea instanței de judecată* desemnate pentru soluționarea pe fond a cauzei, în situațiile în care judecătorul a dispus asupra arestării preventive a inculpatului sau asupra trimiterii acestuia în judecată. Inițial, Curtea Europeană a Drepturilor Omului s-a pronunțat în sensul unui separatism total între *funcția de urmărire și cea de judecată* (cauza *Piersack c. Belgiei*^[2]), între *funcția de instrucție și cea de judecată* (cauza *De Cubber c. Belgiei*^[3]) și între *funcția de urmărire și cea de instrucție* (cauza *Huber c. Elveției*^[4]). Astfel, inițial s-a stabilit că un judecător nu poate soluționa cauza în fond dacă a exercitat funcția de judecător în faza de urmărire penală sau de judecător de instrucție, considerându-se că există o „aparență a lipsei de imparțialitate” prin simpla implicare a judecătorului de fond în stadiile procesuale anterioare, întrucât o cauză deja cunoscută de judecător îl poate face pe acesta ca, la judecata în fond, să se raporteze la opinia deja

[1] C.C.R., dec. nr. 663 din 11 noiembrie 2014 (M. Of. nr. 52 din 22 ianuarie 2015).

[2] C.E.D.O., hot. din 1 octombrie 1982, hudoc.echr.coe.int.

[3] C.E.D.O., hot. din 26 octombrie 1984, hudoc.echr.coe.int.

[4] C.E.D.O., hot. din 23 octombrie 1990, hudoc.echr.coe.int.